

Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri*

Wars in Iraq and their Effects on Turkey

Cihat YAYCI**

Öz

Uluslararası güçlerin stratejik çıkarlar peşinde koştuğu Irak'ta Türkiye'nin menfaatleri yoğunudur ve Irak'ın geleceği dünyaya hâkim güçler tarafından belirlenmeye çalışılmaktadır. Enerji savaşları uğruna haritası her gün yeniden çizilen bu bölgede yaşayan halkların geleceği de yeni dünya düzeni savunucuları tarafından tayin edilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle, yakın tarihte, İran-Irak ve Körfez Savaşları ile Irak'ın ABD tarafından işgaline varan silahlı mücadeleler yaşanmıştır. Tüm bu savaşların elbette Türkiye'ye ekonomik, sosyal, siyasî ve askerî açılardan önemli etkileri olmuştur. Bu bölgede, menfaatleri bağlamında, Türkiye'nin hem Türkmen soydaşlarımızın geleceği, hem de bölgedeki güven ve istikrar adına söz sahibi olması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Türkiye, Körfez, Türkmenler, Irak.

Abstract

Turkey's interest in Iraq is an intense pursuit of the strategic interests of the forces in the international arena and the future of the region is determined by forces trying to dominate the world. The future of the peoples of Iraq, whose map is redrawn every day for the sake of energy wars, is also determined by the defenders of the new world order.

* Makale, yazarın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen 2004 tarihli "Irak'ta Ekonomik-Sosyal Dönüşüm ve Türkmenler" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

** Dr., Tümamiral, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, e-posta: cihatyayci@hotmail.com.

Geliş Tarihi/Arrived: 01.04.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 05.06.2019

Therefore, Iran-Iraq War, the Gulf Wars, and the US occupation of Iraq by armed struggles have been fought in recent history of the country. All these wars and struggles have had significant economic, social, political, and military impacts on Turkey. Within the perspective of our interests, it is crucial for Turkey to have a right to comment both on the future of the Turkmens and on the regional security and stability.

Keywords: War, Turkey, Gulf, Turkmens, Iraq.

Giriş

Komşu ülke Irak, 1991’de başlatılan Birinci Körfez Harekâtı ile dünya gündemine fiili olarak giren ve yeni dünya düzenin ilk adımı olarak değerlendirilen bir ülkedir. Konumu ve üzerinde barındırdığı halklar itibarıyla Irak, Türkiye’nin en önemli ilgi alanlarından biri olan ve “Yeni Dünya Düzeni” kurucuları tarafından “enerji” adı altında geleceği şekillendirilmeye çalışılan bir alandır.

Irak’ın da içinde yer aldığı Orta Doğu, taşıdığı önem hasebiyle insanlık tarihinin hemen her döneminde çatışma bölgeleri arasında ilk sırada yer almıştır. Bölge, tarihî olarak din ve kültürlerin buluşma noktası olması dışında son yüzyılda ekseriyetle haiz olduğu yeraltı zenginlikleri nedeniyle güç odaklarının çatışmasına sahne olmuş, bu yüzden de dünyanın en istikrarsız bölgesi olmuştur.

Uluslararası güçlerin stratejik çıkarlar peşinde koştuğu bu bölgede Türkiye’nin menfaatleri yoğundur ve bölgenin geleceği dünyaya hâkim güçler tarafından belirlenmeye çalışılmaktadır. Enerji savaşları uğruna haritası her gün yeniden çizilen bu bölgede yaşayan halkların geleceği de yeni dünya düzeni savunucuları tarafından belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle, yakın tarihte, İran-Irak ve Körfez Savaşları ile Irak’ın Amerika Birleşik Devletler (ABD) tarafından işgaline varan silahlı mücadeleler yapılmıştır. Tüm bu savaşların, elbette, Türkiye’ye ekonomik, sosyal, siyasi ve askerî açılardan önemli etkileri olmuştur. Bu çalışmada ABD’nin Irak’ı işgali, Irak Savaşı ve İkinci Körfez Savaşı terimleri yeri geldiğinde kullanılmış olup, hepsi birbiri ile aynı anlamı ve olayları ifade etmektedir, yani eşanlamlıdır.

Türkiye açısından iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar; Irak'ın kuzeyi ve Irak Türkleri'nin durumudur. Irak'ın kuzeyi önemlidir, çünkü Türkiye yaklaşık 35 yıldır bölücü terörden ziyadesiyle zarar görmektedir. Bu sebeple, mesele, Türkiye'nin ulusal bütünlüğü ile doğrudan ilgilidir. Zira terör odakları 1991'den sonra Irak'ın kuzeyine yerleşmiştir.

Türkiye açısından Irak'ta yaşayan Türkler önemlidir, çünkü soydaşlık bağı mevcut olduğu gibi, bu Türkler petrol şehirleri olan Kerkük ve Musul'da çoğunlukla yaşamaktadır. Bu noktada, Türkler, Irak'ın bölünmesine ve petrol bölgelerinin farklı güç odakları tarafından ele geçirmelerine karşı önemli bir argümandır. Bu çalışma, Irak içerisinde yaşayan soydaş halk olan Irak Türkleri'nin gelişen jeopolitik ortamda buldukları mevki ve geleceklerine dair gelişen olaylar karşısında Türkiye'nin atacağı adımları da içermektedir. Zira bu bölgede, menfaatleri bağlamında, Türkiye'nin hem soydaşlarımızın geleceği, hem de güven ve istikrar adına söz sahibi olması önem arz etmektedir.

1980 ile 1988 yılları arasındaki İran-İrak Savaşı, Türkiye açısından çok kritik bir dönemde başlamıştır. Zira Türkiye'de tarihinin en kötü "ödemeler dengesi krizi" hasebiyle, ciddi bir ekonomik kriz ve bununla eş zamanlı olarak siyasi bir kriz yaşanmaktaydı. Ayrıca 1980 Eylül sonlarında Irak, İran'ın devrim sonrası otorite boşluğundan yararlanmak istemekteydi.

1980 yılı aynı zamanda Türkiye'de ihracata dayalı sanayileşme yönünde ekonomik reformun da yaşandığı bir yıldır. Zira İran-İrak Savaşı, Türkiye'nin her iki ülke nazarında başat ulaşım rotası olmasını sağlamış ve Türkiye'ye savaşan taraflara mallarını ihraç edebilme imkânı tanımıştır. Başka bir deyişle, mevcut durum her iki ülkenin kaynaklarını heba etmesi sonrasında daha ucuz olan Türk mallarını cazip hale getirmekteydi. 1985 yılı itibarıyla Türkiye'nin Irak'a ihracatı 961 milyon dolara ulaşmıştır. Bu rakam, o dönem Türkiye'nin ihracat gelirlerinin % 12'sini oluşturmaktaydı. Savaş öncesinde ise aynı yıl bu rakam

135 milyon dolardı ve toplam ihracat içindeki payı sadece % 4,6 idi.¹

Savaş sırasında ise Kerkük'ten Türkiye'deki Yumurtalık'a uzanan ikinci petrol boru hattının yapımı tamamlanmış ve Türkiye bu hatların kendisi için hayati ekonomik önemi haiz olduğu düşüncesiyle İran'ı bu güzergâhlara saldırı düzenlememesi konusunda uyarmıştır. Lakin savaşın bitimiyle Saddam Hüseyin'in Türkiye'nin Irak'a yüksek fiyat uyguladığı yönündeki zannı ve Türkiye'nin Irak'a verdiği kredileri artırma hususunda kayıtsız kalması, Irak'ın, Türkiye'den yaptığı alımların aniden azalmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak İkinci Körfez Savaşı öncesinde Türkiye'nin ihracatı önemli ölçüde gerilemiştir.

Bunların haricinde, çatışmanın Türkiye açısından birtakım ağır maliyetleri daha bulunmaktadır. Irak'ın savaş esnasında ve sonrasında, Irak'ın kuzeyindeki kontrolünün azalması, bölücü terör örgütü PKK'nın bu coğrafyada yuvalanmasına ve sınırın diğer tarafında Türk kuvvetlerine yönelik terör saldırılarının yoğunlaştığı dönemlerde coğrafyanın stratejik derinliğini kullanmasına neden olmuştur. Bölgedeki bu başıboş durum, İran-İrak savaşı sonrasında PKK'nın Türkiye için ciddi sorun ve sonuçlar doğurmasına neden olmuştur. Ayrıca 1988'de 60.000 civarında mülteci Türkiye'ye geçmiş; her ne kadar bir kısmı zorla iade edilse de, Kürt mülteci sorunu Türkiye'nin muhatap bırakıldığı bir sorun olmuştur.

1. Birinci Körfez Savaşı ve Türkiye'ye Etkileri

Ağustos 1988'de İran-İrak Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, Irak, harbin yaralarını sarmaya çalışırken, bir taraftan ordusunu yeniden yapılandırıp modernize etmiş ve gün geçtikçe oluşturduğu silahlı gücüyle bir tehdit unsuru haline gelmeye başlamıştır.

1990 yılına gelindiğinde, Irak, zengin hidrokarbon rezervlerine haiz Kuveyt üzerinde birtakım haklar talep etmiştir. İlk olarak, Kuveyt'in Irak sınırındaki petrol yataklarının kendisine ait olduğunu ve Kuveyt'in kotalara uymadan petrol çıkararak Irak'ı zarara soktuğunu iddia eden

¹ Macit Çobanoğlu, *Türkiye Irak İlişkilerinin Dünü*, Bugünü, Harp Akademileri Yayınları, 1994, s. 145-146.

Irak, Kuveyt'ten 2,4 milyar dolar tazminat istemiştir.²

Irak, müteakiben, bu talebi yerine getiremeyen Kuveyt'i, 2 Ağustos 1990 tarihinde işgal etmiştir. Lakin Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi (BMGK), 9 Ağustos 1990 tarihli ve 662 sayılı kararı ile Irak'ın Kuveyt'i ilhakını tanımadığını bildirmiş ve Irak'a askerî ve iktisadî ambargo uygulanmasına karar vermiştir. BM'nin kararına ilk uyan ülkeler arasında Türkiye de bulunmaktadır; Türkiye, ham petrol ihracatının % 40'ını karşıladığı Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nı tek taraflı olarak kapatmıştır.³ Ayrıca BM'nin 678 sayılı kararıyla, Kuveyt'in destekçisi olan devletlere; 15 Ocak 1991 tarihine kadar şayet Irak BM tarafından alınan kararları tanımadığı takdirde gereken tüm önlemleri alma ve uygulama imkânı tanınmıştır.

Fahir Armaoğlu'nun da tespit ettiği gibi şunu açıklıkla söyleyebiliriz: "Irak'ın Kuveyt'ten barışçı yolla çıkarılması için harcanan çabaların hiçbirisi başka bir krizde görülmemiştir."⁴

Ağustos-Kasım 1990 arasındaki dört aylık sürede BMGK 11 karar almıştır. 1992-1995 arasındaki Yugoslavya İç Savaşı dışında, BM'nin tarihinde hiçbir sorunda bu zaman zarfında bu kadar çok karar alınmamıştır. Güvenlik Konseyi'nin aldığı 12. Karar ile de ABD öncülüğünde çok uluslu bir güce kuvvet kullanma izni çıkmış ve böylece savaşın uluslararası hukukî zemini meşruiyet kazanmıştır.⁵

Çöl Fırtınası Harekâtı⁶ denen ve Birinci Körfez Savaşı'nın birinci etabını teşkil eden hava bombardımanları, 24 Şubat'a dek devam etmiştir.

² Mesut Hakkı Çaşın; "Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları II" *Avrasya Dosyası*, Cilt 3, Sayı 2, Yaz 1996, s. 44.

³ Hande Erol, Türkiye-Ortadoğu İlişkileri (1983-1993), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı, İzmir, 2008, s. 92-94. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁴ Ayrıntılı bilgi için, bkz: Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih*, Alkım Yayınları, 2000, İstanbul.

⁵ Ayrıntılı bilgi için, bkz: Çaşın, *a.g.m.*, s. 47.

⁶ Eric Laurent, *Çöl Fırtınası*, (çev. Erden Akbulut, T. Ahmet Şensılay), E Yayınları, İstanbul, 1999, s. 34.

Başat hedef, Irak'ın tüm biyolojik, nükleer ve kimyasal tesisleri, merkezi hükümetin komuta ve idare kontrol merkezlerini, radar ve hava erken uyarıcı sistemlerini imha etme şeklinde gerçekleşmiştir.

Neticede 17 Ocak 1991 tarihindeki hava bombardmanı ile harekât 28 Şubat 1991 tarihinde bitmiş ve Irak BM kararlarına uymayı deklare etmiş ve Kuveyt'ten çekilmiştir.

Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'ın güneyinde yaşayan Şiiler, Irak rejimine karşı ayaklanmıştı. Bağdat, bu ayaklanmayı kanlı bir şekilde durdurabilmişti. Aynı zamanda, Kuzey Irak'ta da Kürtler ayaklanmıştı. Saddam'ın ordusundan kaçan Kürtler, Türkiye sınırına yığılmıştı. Türkiye Cumhuriyeti, sınırın kapalı tutulmasını kararlaştırmış ve ayrıca BMGK'ye başvurmuştur. BMGK, 6 Nisan 1991 tarihli toplantısında 688 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu karara göre, Kuzey Irak'ta mülteci kampları kurulacak ve bu kamplar İngiliz ve Fransız askerlerince korunacaktı. ABD de bu kararda dışarda kalmamış; 10 Nisan 1991'de ABD Başkanı George H. W. Bush (Baba Bush), Güvenlik Konseyi'nde, Irak'ın hem 36. ve 32. paralelin içinde askerî harekât yapmasını, hem de Irak savaş uçakların uçmasını yasakladığını ilan etmiştir.⁷

Körfez Krizi'nde, Türkiye'nin dış politika yapımını belirleyen iki ana görüş bulunmaktadır. Askerî ve sivil bürokrasi ihtiyatlı davranılmasını ve kâr-zararın hesaplanmasını benimserken; dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal daha aktif bir politika izleyerek bölgede oluşan kriz sonrasında Türkiye'nin oynayacağı role uygun düşecek ağırlık elde etmesini istemişti. Sonuçta sivil ve askerî bürokrasinin öngörüsü doğrultusunda Türkiye bekle-gör politikasında karar kılarken, Körfez Savaşı'nın Türk dış politikası üzerine tesirleri umulandan çok daha yıpratıcı, uzun vadeli ve derin olmuştur.⁸ Örneğin, ABD, Türkiye'den harekâta daha aktif bir rol oynamasını istemesine rağmen; Türkiye'ye

⁷ http://diplomatikgozlem.com/_haber/sakin-bana-ucusa-yasak-bolge-demeyin (Erişim Tarihi: 15.03.2018).

⁸ http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/1_Korfez_Savaşı_pdf_1690c694-7b42-41e3-9699-2159ac18bb8f.pdf (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

sınırlı konvansiyonel silah yardımını yeterli görmüş, lakin Mısır ve İsrail gibi ülkelerin kendisine olan borcunu silmiştir. En önemlisi, Türkiye'nin milyarlarca dolarlık ticaret hacmi olan komşusu Irak ile ilişkileri durma noktasına gelmiş ve bu durum 2000'li yılların başına dek devam etmiştir. Türkiye'nin Irak'taki ihracat kaybı yaklaşık 30 milyar dolardır.⁹

Körfez Savaşı sonrası, Kuzey Irak'ta oluşan otorite eksikliğinden kaynaklanan belirsizlik ve kaos, Türkiye'nin hemen sınır ötesinde yeni bir tehdit ve risk bölgesi meydana getirmiş; Körfez Savaşı'nın bitmesiyle birlikte, 1991'in ilk yarısında bölgede yaşanan ayaklanma, terör ve tedhiş faaliyetleri, Türkiye'ye doğru ekseriyeti Kürt olan büyük bir göçü tetiklemiştir. Nisan 1991'de ise BMGK, Kuzey Iraklı mültecilere insani yardımı başlatmak üzere 688 sayılı kararı almış; bu doğrultuda, Türkiye'nin de büyük katkısı ile Kuzey Irak'ta bir güvenlik şemsiyesi ve insani yardım köprüsü meydana getirilmiştir. Oluşturulan uluslararası koalisyon neticesinde Iraklı göçmenler kısa sürede evlerine geri dönmüştür. Lakin Huzur Harekâtı olarak isimlendirilen bu operasyon, Türkiye açısından yeni sorunları da beraberinde getirmiştir:

- Irak, Türkiye'yi doğrudan hedef alan “bir mülteci krizi” yaratmaktan nasıl alıkonulacaktır?
- Irak'ın bölünmesi fikrinin önüne nasıl geçilecektir?
- Türkiye'nin Güneydoğusundaki ayrılıkçı terör ve tedhiş faaliyetleri nasıl önlenecektir?

Kuzey Iraklı mültecilerin evlerine geri dönebilmesi için oluşturulan çok uluslu Huzur Harekâtı, Türkiye için tehdit kaynağına dönüşmüştür. Irak'ta mülteciler için hayata geçirilen 36. paraleldeki “Güvenli Bölge”, Kuzey Irak'ta otonom bir bölge oluşmasına yol açmıştır. Ayrıca bölücü terör örgütü PKK'nın buraya yerleşmesi, Türkiye'nin yapacağı sıcak takip ve sınır ötesi harekâtın, Suriye ve İran ile olan ilişkilerini menfi yönde etkilenmesi gibi sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda,

⁹ Mehmet Öztürk, “Birinci Körfez Savaşı'ndan (1990-1991)–11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk Amerikan İlişkilerine Etkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 19, Mart 2010, s. 17.

Türkiye, Kuzey Irak'ta oluşan fiili otonom bölgeyle, Kuzey Irak'ta yerleşebilecek PKK ile mücadelede, bölgedeki sınır ötesi operasyonlara yerel muhalefetin kırılması nedeniyle temasa geçmiştir.¹⁰

Ekim 1992'de Türkiye, Huzur Harekâtı'na ve "bir güvenlik bölgesi" oluşmasına verilen desteğin, Kuzey Irak'ta bir otonom bölgeye yol açacağını öngörmüştü. Bu sebeple, başta Avrupa Parlamentosu olmak üzere İngiltere, Almanya ve Fransa'nın Kuzey Irak'taki bu oluşuma destek vermesine rağmen Türkiye buna itiraz etmişti ve Irak'ın toprak bütünlüğünü tehdit edecek her girişime karşı çıktığı beyanında bulunmuştu.

Türkiye, "insani yardım" paradigması doğrultusunda destek verdiği Huzur Harekâtı sonucunda, dış politikasında kronikleşen sorunlarla yüz yüze gelmiş; Türkiye'ye verilen sözler operasyondan sonra unutulmuş ve yükümlülükler reddedilmiştir. Neticede yukarıdaki sebeplerden ötürü Irak ve Kuveyt'in ardından en fazla zarara uğrayan ülke Türkiye olmuştur.

Türkiye, Irak-İran Savaşı'nda "aktif tarafsızlık" politikası güderek, her iki tarafla da yakın ilişkiler kurmuş ve böylece iktisadi ve ticari kazanımlar elde etmişti. Lakin Birinci Körfez Savaşı'nda Türkiye, ABD'nin Irak'a müdahalesine dolaylı destek vererek taraf olmuştur. Türkiye ABD'nin güdümünde olan koalisyondan yana taraf olmuş; İncirlik Üssü'nden savaş uçaklarının Irak'a müdahalesine imkân tanımış ve böylelikle ikinci bir cephenin açılmasını sağlamıştır.¹¹ Körfez Savaşı'nda Arap ve Müslüman dünyasında yalnızlaşan Türkiye, bu fedakârlığının karşılığında uğradığı kayıpların tazmin edilmesini beklerken, bir de Irak'a uygulanan ambargo ile zarara uğramıştır. Körfez Savaşı'nın asli nedeni olarak lanse edilen Kuveyt'in kurtarılması sonrası, bölgede kayba uğrayan ülkelerin zararlarının Kuveyt'in petrol gelirlerinden tanzim edilmesi kararlaştırılmış olmasına rağmen Türkiye kasıtlı olarak dışarıda bırakılmıştır.

¹⁰ Hulki Cevizoğlu, *Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi: Belgeler*, Form Yayınları, İstanbul, 1991, s. 43.

¹¹ Cevizoğlu, *a.g.e.* , s. 33.

Ambargo nedeniyle, Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı durdurulmuş ve iki ülke arasındaki ticaret sekteye uğramıştır. Savaştan önce, Irak'a ihracat yapan devlet Türkiye iken; ambargo sonrasında Irak'a en fazla ürün satan ülke ABD olmuştur. Başka deyişle, Türkiye, kazanan tarafta yer almakla savaşta somut bir fayda kazanamamış; hatta ticari ve iktisadi birçok zarara uğramıştır. Savaş sebebiyle uğradığı zararlarını bile tazmin edememiştir. Savaş sonrası mülteci ve terör sorununun artması da, Türkiye'ye artı bir yük getirmiştir. Koalisyon ülkeleri, Irak'ın kuzeyinden Temmuz 1991'de askerî güçlerini çekerken, Türkiye'de konuşlandırılacak ve daha sonra “Çekiç Güç” (*Poised Hammer*) olarak adlandırılacak olan bir acil müdahale kuvveti ile Kuzey Irak'taki Kürtleri Saddam'dan korumak istemiştir. Türkiye'nin muhatap olduğu bu müphem güç birimi de 31 Aralık 1996 tarihine kadar sıkıntılarıyla beraber yine Körfez Savaşı'nın Türkiye'ye “bir hediyesi” olarak kalmıştır.¹²

Körfez Savaşı'ndan dolayı Türkiye'nin ekonomik kayıplarını ise aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

Harekât; petrol fiyatlarını arttırması ve kara taşımacılığı, müteahhitlik hizmetleri ve ihracat üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle Türk ekonomisini ciddi kayıplara uğratmıştır.

Birinci Körfez Savaşı'nın petrol fiyatları üzerindeki etkisi Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği 1990'ın ikinci yarısında ve 1991'in ilk dönemlerinde hissedilmiştir. Kuveyt işgali öncesi 16 dolar civarında seyreden ham petrolün varili, Ekim 1990'da 37,4 dolara kadar yükselmiştir. Operasyondan sonra, petrol fiyatları belli bir düzene girmesine rağmen Türkiye'nin o dönemdeki petrol faturası ciddi ölçüde arttırmıştır.

Körfez Krizi sonrasında transit kara taşımacılığı ve ihracat faaliyetlerinin durması nedeniyle, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Kuzey Irak arasındaki ticaret dibe vurmuştur. Geçimini sınır ticareti veya tankerle petrol nakline bağlayan bölge esnaf ve tüccarının önemli bölümü işsiz kalmıştır. Yine bölgenin önemli ihracat

¹² Robert Olson , “Kürt Sorunu ve Türk Dış Politikası”, (çev. Fırat Purtaş), *Avrasya Dosyası*, Cilt 3, Sayı 2, Yaz 1996, s. 76.

kalemlerinden olan hayvan yetiştiriciliği de azalmıştır.

Operasyondan önce Türkiye'nin ikinci büyük ticarî ortağı olan ve Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri ile ilişkisinde anahtar bir rol oynayan Irak, savaş sonrasında bu vasfını yitirmiştir. Ayrıca Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın kapatılması bir yandan petrol ithalatını zorlaştırırken, diğer yandan boru hattı gelirlerini ortadan kaldırmış, sonrasındaki ambargo nedeniyle Türkiye'nin bu gelirleri düşük düzeylerde seyretmiştir. Yine ekonomik ambargo nedeniyle Irak'ın kamu yatırım harcamaları sınırlanmış; bu durum Irak'ta inşaat ve taahhüt faaliyetleri yürüten Türk müteahhitlerinin pazar kaybına yol açmıştır. Bu sorunlara ek olarak, Irak'ın kuzeyinde oluşan otorite boşluğu, Türkiye'nin güneydoğu sınırındaki risk ve tehdidi artırmıştır. Türkiye'nin karşı önlemleri, askerî harcamalarda artışa sebep olmuştur.¹³

Savaşın Güneydoğu Anadolu Bölgesi iktisadi hayatına göç, işyerlerinin kapanması ve işsizlik şeklinde yansıyan olumsuz etkileri bir dizi ticarî ve sosyal sorunu arttırmıştır. Ticaret ve sanayi faaliyetleri durma noktasına gelmiş, bu durum, bölgenin geri kalmışlığını derinleştirmiş, batıya göçü hızlandırmış, terörü besleyen bir faktör haline gelmiştir.

Türkiye-Irak İş Konseyi tarafından hazırlatılan “Türkiye-Irak Ekonomik İlişkiler ve Yaklaşan Savaş Tehlikesi; Türkiye'nin Kayıpları ve Olası Riskler” adlı rapora göre, 1990 yılında Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesiyle başlayan Körfez Krizi 12 yıllık dönemde Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin en büyük kaybı ticarete ortaya çıkmakla birlikte, bu dönemde Türkiye ortalama 17 milyar dolarlık ihracat kaybına uğramıştır. Türkiye için çok önemli bir gelir unsuru olan turizm sektöründe de en kötü dönem, 1991'de yaşanmış ve izleyen yıllarda da sektör Körfez krizinin izlerini taşımıştır. Örneğin 2003 yılı itibarıyla 12 yıllık kayıp yaklaşık 6 milyar 300 milyon dolar seviyesindedir.¹⁴

Türkiye ham petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle savaş döneminde ortalama bir milyar dolar civarında ek fatura ödemek zorunda kalmıştır.

¹³ Öztürk, *a.g.m.*, s. 19.

¹⁴ Öztürk, *a.g.m.*, s. 21.

Yine Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'nın bir dönem çalışmaması ve ardından düşük kapasite ile açılmasının Türkiye'ye maliyeti 3,5 milyar doları aşmış, taşımacılık sektörü de darbe olarak yaklaşık dört milyar dolarlık navlun gelirinin kaybına yol açmıştır. Körfez Savaşı öncesinde yıllık ortalama 200 milyon dolara ulaşan canlı hayvan ihracatı ise 10 milyon dolara gerilemiştir. Döviz kazandırıcı kalemler arasında önemli yer tutan yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinde beklenen getiri Irak pazarının kapanması ve daralması sonucu 3 milyar 200 milyon dolar azalmıştır.

Ayrıca Irak'la yoğun ticari işlemlere girildiği savaş öncesi dönemden kalan borçların Irak tarafının ödeme gücünü kaybetmesiyle ödenmemesi sonucu Türk bankacılık sektörü toplam 2 milyar 540 milyon dolar zarara uğramıştır.

Savaş sonrasında güvenlik için yapılan harcamalar 48 milyar doları bulmuştur. Keza 1990'da % 9,7 olan büyüme hızı, 1991'de % 1'in bile altına düşerek %0,5 olarak gerçekleşmiş; dolayısıyla kişi başına milli gelir 2706 dolardan 2600 dolara inmiştir. Savaş olasılığı gündeme gelince, 1990'den 1991'e iç borç stoku % 63, bütçe açığı ise % 209 artmıştır. Bu dönemde bankaların kredi faiz oranlarını yükseltmeleri sonucunda kredi talepleri ve kullanılabilir miktarlar azalmıştır. Yüksek düzeydeki para çekilmeleri bankalardaki mevduat düzeyini % 9 oranında azaltmıştır.¹⁵

Körfez Krizi nedeniyle sağlanan hibelerden 1990'da 745 milyon dolar ve 1991'de 1 milyar 785 milyon dolar giriş olmasına rağmen Merkez Bankası rezervleri önemli kayba uğramış; kısa vadeli borçların ödenmesinde zorluklar yaşanmıştır. Türkiye, Birinci Körfez Savaşı'nda oluşturulan çok uluslu güce siyasi destek vermesine ve ABD'nin yanında yer almasına karşın savaş zararlarının tazmininde yeterli desteği bulamamıştır. Türkiye'nin savaştan kaynaklanan kayıplarını tam olarak hesaplamak mümkün olmamakla birlikte, birikimli sonuçlar ekonomik ve sosyal açıdan 2000'li yıllara dek hissedilmiştir. Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlerin kamuoyu gündemine Körfez Krizi sonrasında girmesi ve onların uluslararası kamuoyu tarafından BM kararları ile

¹⁵ Erol, *a.g.t.*, s. 113-114.

korunmaya başlanması Kürt sorunun küreselleşmesine neden olmuştur. Bu durumu en çok istismar eden de dünyanın en kanlı terörist gruplarından olan PKK olmuştur. Bu savaş sonucunda fiilen bölünen Irak'ın haritası aşağıdaki gibidir:

Harita I: Fiilen Bölünen Irak Haritası.

1992 yılından itibaren hem KDP (Kürdistan Demokratik Partisi) hem de KYB (Kürdistan Yurtseverler Birliği) bölgenin PKK'dan temizlenmesinde Türk Ordusu ile iş birliğine gitmiştir. Çoğu PKK'lı terörist KDP'nin kontrolünde olan dağlarda saklanma eğilimindedir; bu da sınır ötesi harekâtlarda Türkiye'nin İran sınırında yer alan KYB'den ziyade KDP'den daha fazla yararlanması anlamına gelmektedir.¹⁶ İki grup arasında 1994-1995 yıllarında devam eden ve 700-800 kişinin öldüğü haber verilen, önemli çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmalarda 1995 Martı içerisinde sona ermiş, KDP Türkiye sınırı da dâhil olmak üzere bölgenin kuzeybatı kısmını fiilen kontrol altına

¹⁶ Olson, *a.g.m.*, s. 77.

almıştır. Erbil ve İran sınırını içine alan güney ve doğu bölgeleri ise KYB kontrolüne geçmiştir.

İki örgüt arasındaki çatışma, zayıf olanın PKK ile daha yakın iş birliğine girmesi tehdidini oluşturmuş, Türkiye; KYB lideri Celal Talabani'yi bu suçlamıştır. Talabani bu suçlamayı her ne kadar reddetmiş olsa da, KYB'nin PKK ile yakın ilişki arayışı içinde olduğu açıktı. KYB'nin PKK'yla yakın ilişkileri ve KDP'ye karşı düşmanlıkları KDP'yi Türkiye'ye yakınlaştırmış ve hatta bağımlı kılmıştır.¹⁷

Aralık 1994'ten itibaren başlayarak 1995 baharında da devam eden örgütlerarası savaş Türkiye'yi Kuzey Irak'a askerî bir harekâta bulunmaya sevk etmiş; Mart 1995'te Türkiye KDP ve KYB arasındaki çatışma durumu nedeniyle Kuzey Irak'ın 25-35 mil içerisine kadar 35 bin kişilik bir kuvvet göndermiştir. Bu, Türkiye'nin PKK'ya karşı 1992'den bu yana yaptığı en büyük operasyonlarından biri olmuştur. Türkiye PKK ile mücadele için yıllık 7 milyar dolara yakın harcama yapmıştır ve bu da ihracat gelirlerinin üçte birine eşittir. 1994-1995'te Türkiye'nin yaşadığı bir dizi ekonomik krizin başlıca nedenlerinden biri, teröre karşı yaptığı savunma harcamalarıdır.

Bu süreç devamında, Irak'ın kuzeyindeki gruplar arasında Ağustos 1996'dan itibaren yoğun çatışmalar başlamıştır. Bu tarihte, İran'dan yardım ve destek alan Talabani liderliğindeki KYB'nin Erbil'i ele geçirmesi üzerine bölgedeki dengeler tekrar bozulmuştur. Mesut Barzani'nin, Bağdat yönetiminden yardım istemesi sonucunda Irak birlikleri, Çekiç Güç'ün devreye girmesinden sonra ilk kez bölgeye girmiş ve Talabani'yi Erbil şehrinden atmıştır. Barzani'nin Saddam Hüseyin'le iş birliği yapması, buna karşılık PKK ve Talabani kuvvetleri arasında İran'ın da desteklediği ittifak ile Barzani arasında çatışmaların başlaması, bölgede *de facto* bir yapılanmanın kurulması olasılığını zayıflatmıştır. Buna paralel olarak, Huzur Harekâtı'nın askerî koordinasyon merkezi Zaho'dan Silopi'ye taşınmış ve Türkiye'nin

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için, bkz.: Ümit Özdağ, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK*; ASAM Yayınları, Ankara, 1999.

uzun süredir Irak'ın kuzeyindeki faaliyetlerinden rahatsız olduğu 150 kadar uluslararası hükümet dışı örgütün faaliyetleri durmuştur. Huzur Harekâtı Aralık 1996'dan itibaren "Kuzeyden Keşif Harekâtı" adını almıştır.¹⁸ Türkiye, bu dönemde bölgedeki Türk varlığının da bölgenin geleceğine ilişkin senaryolarda bulundurulması yolunda yoğun çaba göstermeye başlamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken, Irak'ın kuzeyinde ABD tarafından bir ayaklanma hazırlığı yaptırılan ve aralarında Musevi Kürtlerin de bulunduğu yaklaşık 6700 Kürt, aileleriyle birlikte Guam Adası'na götürülmüştür.¹⁹

Aslında 1991 sonrasında merkezi Irak yönetimi; Kuzey Irak'taki (36'ncı paralelin kuzeyindeki) etkinliğini tamamen kaybetmiştir. Irak yönetimi genel olarak KDP ve KYB arasındaki gerginliğin devam etmesi yönünde bir politika izlemiştir. 1996-1997 döneminde Türkiye "Ankara Süreci" olarak adlandırılan görüşmeler dizisi çerçevesinde Irak'taki Kürt grupları denetim altına almaya çalışmıştır. Ancak, Eylül 1998'den itibaren ABD hükümeti bu yöndeki girişimleri kendi kontrolüne almıştır ve Türkmen varlığı konusu görüşmelerin gündeminden çıkarılmıştır.

31 Ekim 1998'de ABD Senatosunun kabul ettiği "Irak'ın Kurtuluşu Yasası"yla Irak'taki muhalif unsurlara toplam 97 milyon dolar yardım yapılması öngörülmüştür. Ancakbu yardımlar dağıtılırken önemli nüfusa sahip Irak Türkleri gözardı edilmiş; kaynağın çok büyük bir kısmı Ahmet Çelebi liderliğindeki Irak Ulusal Kongresi üzerinden Kürt gruplara aktarılmıştır. Saddam Hüseyin yönetiminin 1991'de imzalanan ateşkes şartları uyarınca Irak'ta çalışmaya başlayan Birleşmiş Milletler Silah Denetçileri'ni (UNSCOM) ülkeden çıkarması üzerine ABD ve İngiltere 18 Aralık 1998'de dört günlük "Çöl Tilkisi Harekâtı" nı başlatmıştır.²⁰

Kasım 2000'de ABD'de yapılan seçimlerden sonra iktidara gelen George W. Bush Hükümeti 2001'den itibaren Irak Hükümetinin

¹⁸ Öztürk, *a.g.m.*, s. 24.

¹⁹ <https://avim.org.tr/tr/Analiz/AMERIKA-BIRLESIK-DEVLETLERI-ALISKANLIK-LARINI-SURDURUYOR> (Erişim Tarihi: 12.05.2018).

²⁰ Çaşın; *a.g.m.*, s. 53.

BM denetçilerini ülkeye tekrar alması yönünde baskılarını artırmaya başlamıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları ardından gerçekleştirilen Afganistan operasyonunun tamamlanmasıyla birlikte bu baskılar daha da artmıştır. Bush'un bu politikasına paralel olarak, ABD'nin maddi ve siyasi desteği ile uzun süredir ihtilaf halinde bulunan Iraklı Kürt gruplar bir araya getirilmiştir. 2002 baharında Washington'da yapılan görüşmelerde Musul ve Kerkük'ün "Kürt bölgesi"ne dâhil edilmesi söylemi ortaya atılmıştır.

CIA eski Başkanı James Woolsey; 2002 Temmuzunda bir Türk televizyonuna (NTV) yaptığı değerlendirmede, "Kerkük'ün bölgesel başkent yapılmasına bölge halkı karar verir." demiştir. Yine aynı ay içinde Iraklı muhalif grupların Londra'da yaptığı toplantıda KDP'nin "başkenti Kerkük olan Kürdistan federe devleti" fikrini ortaya atması üzerine Irak Türkleri temsilcileri toplantıyı terk etmiştir.

04 Ekim 2002 tarihinde Irak'ın kuzeyinde Erbil'de bir parlamento kurulmuştur. Parlamentoda sandalyeler Kürt gruplar arasında paylaşılırken, bölgede azımsanmayacak bir nüfusa sahip Türkler dışarıda bırakılmıştır. İlerleyen günlerde hazırlıkları tamamlanan sözde anayasa taslağında Saddam Hüseyin sonrası dönemde kurulması düşünülen Irak federasyonu içinde yer alacak kuzeydeki federe devletin başkentinin geçmişte ve günümüzde bir Türk kenti olan Kerkük olacağı ifade edilmiştir.

Irak siyasi açıdan çok başlılık gösterdiğinden, bölge Türkleri birçok siyasi teşekkül oluşturarak millî varlıklarını güvence altına almaya çalışmıştır. Bu amaçla Türkmen Kardeşlik Ocağı, Türkmeneli Partisi, Türkmen Bağımsızlar Hareketi ve Irak Millî Türkmen Partisi'nin bir araya getirilmesiyle partiler üstü bir oluşum olan Irak Türkmen Cephesini kurmuşlardır. Ancak, herşeye rağmen, Türkiye'nin desteğine her açıdan ihtiyaç duymaktadırlar. Irak Türkleri geçmişten günümüze mecburi göçe tabi tutulmuştur; bir kısmı da yurt dışına göç ettiklerinden geniş bir coğrafyaya dağılmıştır. Irak Türkleri, eğitilmiş ve şehirli olup bu özellikleri nedeniyle "muharip" kimliklerinden uzaklaşmıştır.²¹

²¹ İlhan Yılmaz Cömert, Körfez Savaşlarından Günümüze Türkmen Sorunu, Dokuz

Kuzey Irak'ın ya da başka bir deyişle 36. paralelin korunması, bölgenin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Irak Devleti yeryüzünde bilinen petrol rezervlerinin dörtte birine sahiptir.²² Ülkenin zengin petrol rezervleri ise 34. paralelin üstünde Türkmenlerin çoğunluk oluşturan Kerkük-Musul bölgesi ile 32. paralelin altında Basra Körfezi bölgesidir. Bu bölgelerde özellikle Kuzey Irak'ta zengin rezervlerin bulunması bir yana, petrolün çıkarılması da çok kolaydır. Diğer petrol bulunan ülkelerde olduğu gibi petrolü çıkarmak için fazla derine inmeye gerek yoktur. Bu kolaylık işletme maliyetinin (*economic of scale*) çok düşük olmasını sağlamaktadır.²³

2. İkinci Körfez Savaşı ve Türkiye'ye Etkileri

BM Silah Denetçileri tarafından verilen rapor ve Irak'ın BM ile iş birliği, ABD ve İngiltere tarafından, yeterli bulunmamış ve Irak; 2003 yılında ABD ve İngiltere tarafından işgal edilmiştir.

ABD güçleri güneyinden girdikleri Irak'ta hızla ilerleyerek 9 Nisan'da başkent Bağdat'a ulaşarak yönetimi devirmiştir. 1 Mayıs'ta ABD Başkanı Bush asli savaşın bittiğini açıklamıştır. 14 Aralık'ta devrik lider Saddam yakalanmış; 8 Mart 2004'te 30 Haziran'da yönetimin Iraklılara devri planı çerçevesinde Geçici Irak Anayasası imzalanmıştır. Ancak barış ve istikrara kavuşamayan ülkede, belirsizlik ortamı hâlâ hâkimiyetini korurken, normalleşme süreci de çok yavaş ilerlemektedir.

Bağdat'ın düştüğü Nisan 2003'ten sonra bir süre Amerikalı sivil yönetici Paul Bremer'in idaresinde bulunmuş ve ayrıca ülkede 25 üyeli bir geçici yönetim konseyi görev almıştır. İdari bölgelere ayrılan Irak, ABD, İngiltere ve Polonya tarafından kontrol edilmiştir.²⁴ Öte yandan, Irak Savaşı'nın Amerikan kamuoyunda meşruiyetinin sağlanması için

Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2009, s. 130 ve sonrası (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

²² BP, "Statistical Review of World Energy", Haziran 2002, s. 27.

²³ A.g.r., s. 29.

²⁴ www.haberanaliz.com "Savaşın Yıldönümünde Irak", Mayıs 2004 (Erişim Tarihi: 18.05.2004).

kullanılan kitle imha silahları ve nükleer tehlikesi ve hatta El Kaide bağlantısı gibi argümanların hiçbiri kanıtlanamamıştır.²⁵

İkinci Körfez Savaşı öncesi yapılan tahminlerde,²⁶ harbin muhtemel etkilerinin, savaşın süresiyle orantılı olacağı zikredilmiştir. Lakin gelinen aşamada, savaş beklenenden daha kısa sürmüş ve Irak'ın askerî direnişi tamamen yok edilmiştir. ABD, Afganistan'da geleneksel müttefiklerinin de dünya devletlerinin ve uluslararası örgütlerin çoğunun da en azından lâfzî desteğini arkasına alabilmiş idi. Bu ortak dünya jandarmalığı harekâtı ile Taliban rejimine son verilmiş ama ülkenin İslamcı despotlarıyla terör örgütü arasındaki bağı kanıtlayan tatmin edici deliller bulunamamıştı. Irak işgali ise, 50 küsur yıllık müttefiklerin birbirlerine sırt döndüğü veya çalım attığı, diplomatik manevraların sergilendiği, Batı ittifakının çatlamasına da esnediği, ABD'nin “*unilateralizm*” suçlamalarına muhatap olacak ölçüde yalnız ama hareketlerinde de serbest kaldığı, Birleşik Krallık dâhil, yandaş hükümetlerin seçmenlerine rağmen hegemon güce destek verdikleri, teknolojinin muharebeyi bir video oyununa çevirdiği, bombalamalardan vuruşmalara, yıkımlardan yağmalara kadar tüm sürecin spor karşılaşması seyrederek gibi medyadan izlendiği bir askeri operasyona oldu. Kimileri Irak'taki gelişmeleri öngörebildi, kimileri ise son ana kadar yanlış tahminlerde bulundu.²⁷

İkinci Körfez Savaşı ile Saddam rejimi yıkılmış, “kırmızı hatlar aşılmış” ve Türkiye için, Birleşik Devletlerin verdiği sözleri ne zaman yerine getireceğini beklemek ya da biten savaşın üstüne yeni bir savaş çıkarmaktan başka alternatif kalmamıştır. ABD'nin Irak'ta yüklendiği sorumluluk karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'a girmesinin bir

²⁵ Ayrıntılı bilgi için, bkz. Michael Duffy ve James Carney, “A Question of Trust”, *Time*, C. 162, S. 3, July 21, 2003, s. 16-20 (Erişim Tarihi: 18.05.2003); Evan Thomas Richard Wolffe ve Michael Isikoff, “Over Selling the World on War”, *Newsweek*, C. CXLI, S. 23, June 9, 2003, s. 19-22 (Erişim Tarihi: 09.06.2003); “Mass Irritation”, *The Economist*, C. 368 S. 8333, July 19-25, 2003 s. 36-37 (Erişim Tarihi: 27.06.2003).

²⁶ Anthony Cordesman, “The Middle East and War With Iraq”, *CSIS*, 30 Kasım 2001, (Erişim Tarihi: 30.11.2001).

²⁷ Toktamış Ateş, *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 303-304.

Türk-Amerikan çatışmasına müncer olacağı açıktır.

Türkiye ekonomisine etkilerine gelince; Irak'a müdahalenin sonrasında; iktisadi aktörlerin savaş nedeniyle gösterdiği tepki, mali piyasaları ve dolayısıyla ekonomik dengeleri olumsuz yönde etkilemiştir. 2004 Şubat ayı içerisinde % 57-58 civarında seyreden Hazine ihalelerindeki borçlanma faizleri, savaş öncesine göre 10 puan artmıştır. Ancak, savaşın kısa süreceğinin anlaşılmasının ardından, faizler ikincil piyasada % 60'ın altına inerek savaş öncesi seviyesine gerilemiştir. Bölgede istikrarın tamamen sağlanmasının ardından, faizde bir miktar daha gerilemenin gerçekleşmesi beklenmektedir. Operasyonun başlamasıyla birlikte, dövizde kısa vadeli yükseliş gerçekleşmiş, savaşın seyrinin ABD lehine dönmesi ve kısa süreceğinin anlaşılması ile birlikte operasyon öncesi değerine dönmüştür.

“BM Petrol Karşılığı Gıda, İlaç ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı” çerçevesinde Irak'a sevkiyat yapan firmalarımız, özellikle ABD ile Irak arasındaki ilişkilerin gerginleştiği dönemde mal bedelini tahsil etmekte büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Türk firmalarının önceki fazlarda imzaladıkları kontratların BM Yaptırımlar Komitesi tarafından askıda beklettiği görülmüştür. Ancak, BM tarafından 21 Mayıs 2003'te çıkartılan 1483 Sayılı Karar ile Irak'a 13 yıldır uygulanan ambargo kaldırılmış; “Petrol karşılığı Gıda, İlaç ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı”nın altı ay daha devam edeceği ve bu süre sonunda yürürlükten kaldırılacağı belirtilmiştir. Söz konusu karar çerçevesinde altı aylık süre zarfında, onaylanmış ve fonlanmış sözleşmelerin işleme konacağı ifade edilmektedir. Kararda, şu anda BM kontrolü altında bulunan petrol gelirlerinin, “Irak Kalkınma Fonu” olarak isimlendirilen fona aktarılacağı belirtilmektedir.²⁸

Irak'ın yeniden yapılandırılma sürecinde, operasyon sonrasında ambargonun kalkmasıyla birlikte, coğrafi avantajını da kullanan Türkiye'nin Irak'a ihracatında kayda değer bir artış olmuştur. Enerji ve

²⁸ http://www.emo.org.tr/ekler/4bb077f18daa662_ek.pdf?dergi=329 (Erişim Tarihi: 21.05.2003).

müteahhitlik hizmetleri, yakın dönem için gelişme potansiyeli en yüksek sektörler olarak öne çıkmaktadır. Zira bölge müteahhit firmalarımızın önemli pazarları arasında yer almaktadır.

Sonuç

Bölge istikrarsızdır ve onu istikrarsızlığı sevk eden bir dizi neden bulunmaktadır. Bunlar bölgenin siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve etnik yapısıyla doğrudan bağlantılıdır. Suni haritalar ve uluslar, dinler ve mezhepler açısından bölgenin zengin olması, bölgedeki uluslaşma sürecinin tamamlanamaması, kabile kültürünün halen önemli olması, zengin hidrokarbon (petrol ve doğalgaz) yataklarının bölgede bulunması, su kıtlığı ve bölgedeki ırmakların suyunun bölüşümü ile ilgili ortaya çıkan ve çıkabilecek sorunlar, bölgede demokratik rejimlerin olmayışı bölgede istikrarsızlığı hazırlayan önemli faktörlerdir.

Birinci Körfez Savaşı, bölgesel çatışmaların yayılma eğilimi gösterebileceğini ve tüm dünya için tehdit oluşturabileceğini göstermiştir. Modern silahların, uzun menzilli füzelerin ve kitle imha silahlarının transferi ve kullanımının taşıdığı riskler bölge dışındaki uluslar tarafından da kavranmıştır. Ortadoğu'da gelecekte yaşanabilecek anlaşmazlıkların, hem bölge için, hem de dünyanın geri kalanı için çok daha kanlı ve tehlikeli olabileceği hususunda hiç şüphe bulunmamaktadır.

Bölgedeki anlaşmazlıkların çözümü, kültürel kalıplar ve siyasal sistemlerle çok yakından ilgilidir. Demokrasiden uzak baskıcı totaliter rejimlerin, uluslararası problemlerin çözümünde de kolaylıkla şiddet ve zora başvurduklarını görmek mümkündür. Bu nedenle, totaliter sistemlerin kolaylıkla sahip olabilecekleri kitle imha silahlarını, sorumsuzca ve sonuçlarını hesaplamadan kullanabilme eğiliminde olduğu düşünülmektedir.

1980 yılında patlak veren Irak-İran Savaşı, bir nevi Basra Körfezi'ndeki bölgesel üstünlük mücadelesi ve İran İslam Devrimi'nin yayılma tehlikesini tahdit altına alma şeklinde ortaya çıkan bir olaydır. İran-İrak Savaşı sonunda İran tehlikesinin etkisini yitirdiği düşünülürken, Irak tehlikesinin ortaya çıktığı göz ardı edilmişti.

Birinci Körfez Savaşı'nın en önemli sonucu, Irak'ın fiilen bölünmesi ve Kuzey Irak sorununun ortaya çıkışıdır. 36'ncı paralelin

kuzeyinde kalan ve Irak'taki Kürtlerin çoğunlukta bulunduğu bölgenin, BM tarafından güvenceye alınmasını müteakip, ortaya atılan, "Kürtleri Saddam Hüseyin'e karşı korumak için tedbir alma" gerekçesi, Kuzey Irak'ta fiili bir durum yaratmıştır. Bunun sonucu olarak Kuzey Irak'ta şu anda KDP ve KYB'nin kontrolü altında bulunan, Irak Silahlı Kuvvetleri'nin ve yöneticilerinin bulunmadığı bölge meydana gelmiştir. Bölgede meydana gelen otorite boşluğu, KDP ve KYB arasındaki çekişmeler ve bölge ülkelerinin Türkiye'ye karşı yürüttükleri hasmane tutum, bölücü terör örgütünün Kuzey Irak'a yerleşmesine ve bu bölgeyi Türkiye'ye karşı üs olarak kullanma amacına uygun zemin hazırlamıştır.

Savaş, ABD'nin öngördüğü gibi kısa sürede sona ermiş; Saddam rejimi yıkılmış; Peşmergeler Musul ve Kerkük'e girmiş, kırmızı hatlar aşılmıştır. Türkiye için, ABD'nin sözlerini ne zaman yerine getireceğini beklemek ya da biten savaşın üstüne yeni bir savaş çıkarmaktan başka alternatif kalmamıştır. ABD'nin Irak'ta yüklendiği sorumluluk karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'a girmesinin bir Türk-Amerikan çatışmasına müncer olacağı açıktır.

Türkiye bölgedeki çıkarlarını korumak zorundadır. Çünkü Irak'ta çıkabilecek herhangi bir huzursuzluk binlerce mil ötedeki bir ülkeyi etkilediğine göre, Türkiye'yi de etkileyecektir.

Summary

Possessing a crucial amount of world oil resources, Iraq is densely populated with Turkish citizens and this situation plays a vital importance for Turkey's benefits. Turkey has had many interests in Iraq, in which the international powers seek for more strategic benefits and try to determine the future. A serious transformation has been taking place in Iraq. This transformation significantly affects Turkey and it should also be effected by Turkey. The international actors have prepared the infrastructure of this transformation, which has been accelerated in the last thirty years.

The Iraq-Iran War, which started in 1980, and the subsequent Gulf Wars led to the division of Iraq and the creation of an autonomous region in Northern Iraq. Especially after the USA's first

intervention, the vacuum of authority in the region and the conflicts between KDP and PUK created an appropriate ground in the northern Iraq as a base against Turkey for the separatist terrorist organization. Also due to the USA intervention, Turkey faced with irregular migration and the terrorist acts; this intervention also interrupted the commercial relations between Iraq and Turkey and damaged Turkish economic interests. Both before and after the USA's second intervention in Iraq, the activities of the Kurds in northern Iraq against the Northern Iraqi Turks are worth mentioning.

The end of the Saddam regime with the second intervention led to forced demographic changes in the regions such as Kirkuk, where is densely populated with the Iraqi Turks and where has rich hydrocarbon resources. These forced demographic changes have aimed to make the Iraqi Turks as minority in the region. Although the political structure and intellectual background of the Iraqi Turks are valuable, the inadequacy of their armed elements paved the way for the Iraqi Kurds, who have received serious foreign support. After the second intervention, Turkey has reached some economic achievements in the development of Iraq. However, the political dilemma and the instability in the region and the status of Iraqi Turks will create new conflicts in the near future.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ARMAOĞLU, Fahir; *20. Yüzyıl Siyasi Tarih*, Alkım Yayınları, Genişletilmiş 12. Baskı, İstanbul, 2000.

ATEŞ, Toktamış; *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004.

CEVİZOĞLU, Hulki; *Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi Belgeler*, Form Yayınları, İstanbul, 1991.

ÇOBANOĞLU, Macit; *Türkiye Irak İlişkilerinin Dünü, Bugünü*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1994.

LAURENT, Eric; *Çöl Fırtınası*, Çev. Erden Akbulut, T. Ahmet Şensılay, E Yayınları, İstanbul, 1999.

ÖZDAĞ, Ümit, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK*, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.

Makaleler, Tez ve Raporlar

- “Mass Iritation”, *The Economist*, C.368 S.8333, July 19-25, 2003.
- CORDESMAN, Anthony; “The Middle East and War With Iraq”, *CSIS*, 30 Kasım 2001.
- CAŞIN, Mesut; “Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 3, Sayı 2, Yaz 1996.
- CÖMERT; İlhan Yılmaz; Körfez Savaşlarından Günümüze Türkmen Sorunu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2009. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- DUFFY; Michael ve Carney, James “A Question of Trust”, *Time*, C.162, S.3, July 21, 2003.
- EROL, Hande; Türkiye-Ortadoğu İlişkileri (1983-1993), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı, İzmir, 2008. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- OLSON, Robert, "Kürt Sorunu ve Türk Dış Politikası", (çev: Fırat Purtaş) *Avrasya Dosyası*, cilt 3, sayı 2, Yaz 1996.
- ÖZDAĞ, Muzaffer, *Avrasya Dosyası*, Cilt 5, Sayı, Ankara 1999.
- ÖZTÜRK, Mehmet; Birinci Körfez Savaşı'ndan (1990-1991)- 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk Amerikan İlişkilerine Etkileri, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 19, Mart 2010.
- THOMAS, Evan ve diğerleri; “Over Selling the World on War”, *Newsweek*, C.CXLI, S. 23, June 9, 2003, ss. 19 – 22.

Elektronik Kaynaklar

- <http://avim.org.tr> (Erişim Tarihi: 12.05.2018).
- <http://diplomatikgozlem.com> (Erişim Tarihi: 15.03.2018).
- <http://www.bp.com> (Erişim Tarihi: 15.02.2002).
- <http://www.eia.doe.gov>.
- http://www.emo.org.tr/ekler/4bb077f18daa662_ek.pdf?dergi=329 (Erişim Tarihi: 21.05.2003)
- <http://www.haberaliz.com> (Erişim Tarihi: 18.05.2004).
- <http://www.ntv.com.tr>.
- <http://www.tasam.org/> (Erişim Tarihi: 18.03.2018).